

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ. КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

УДК 351.741

Користін Олександр Євгенійович,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України,
головний науковий співробітник ДНДІ МВС України,
м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0001-9056-5475

Свиридюк Наталія Петрівна,
доктор юридичних наук, професор,
заступник завідувача науково-дослідної лабораторії
ДНДІ МВС України, м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0001-9772-1119

ФОРМУВАННЯ БЕЗПЕКОЗНАВЧИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ У ПРАВООХОРОННІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті акцентується увага на діяльності правоохоронних органів, зокрема зауважено, що проблеми сучасного світу провокують необхідність формування у керівників правоохоронних органів нового рівня мислення на основі адекватного сприйняття ризику, який є істотним компонентом аналізу майбутнього, особливим методом пізнання та управління, що виступає як набір способів прийняття рішень.

Оцінюючи корисність врахування синергетичних, нелінійних метаморфоз, а не лише лінійних і врівноважених процесів, у сьогodнішніх прогностичних методиках у сегменті суспільних відносин зазначається, що безпекове прогнозування за умови інформаційного суспільства повинно ґрунтуватися на усвідомленні можливих побічних наслідків у вигляді деструктивних процесів у функціонуванні й розвитку соціуму в цілому.

Ключові слова: безпека, безпекознавство, правоохоронна діяльність, прогнозування, ризик, загроза, управління ризиками, компетентності.

Постановка проблеми. Для будь-якої сучасної розвиненої країни проблема забезпечення національної безпеки досить широка та всебічна, у якій проблематика компетентності займає одне з пріоритетних місць та набуває важливого значення у діяльності системи правоохоронних органів. Правоохоронна система, діяльність якої передусім спрямована на розуміння та забезпечення реалізації державної політики щодо протидії загрозам у сферах громадської безпеки та цивільного захисту, переживає період значних змін як в оперативній тактиці, так і в організаційних структурах та потребує особливої уваги з боку як фахівців практичних підрозділів системи МВС, так і наукової спільноти щодо впровадження ідей у забезпеченні ефективної протидії загрозам. Сучасні виклики національній безпеці,

безперечно, потребують системного прогнозування з питань регіональної інтеграції і дезінтеграції, з питань європейської співпраці тощо, системного розвитку безпекової аналітики, зокрема стратегічного аналізу за ключовими напрямками безпеки та суспільного розвитку.

Виклад основного матеріалу. Уся історія людства, уся історія його інтелектуального зростання пронизується дилемою: прогнозованим чи невизначеним є майбутнє. Багатьох відомих учених осяювала думка про те, що майбутнє незбагненне. Філософ сер Карл Попер [1] відзначився оригінальністю саме в частині того, що світ засадничо, невблаганно й не виправдано непрогнозований. Розвиваючи цю ідею, Насім Ніколас Талеб [2] акцентує на тому, що наші успіхи у моделюванні (і прогнозуванні) світу знівельовано дедалі більшою складністю цього світу, зростає й роль непередбачуваного.

Але чи може людина відмовитись від передбачування майбутнього? Незважаючи на зазначене, *homo sapiens* тим і відрізняється, що усю історію людства намагається осягнути розумом майбутнє, підняти завісу й заглянути у майбутнє, хоча б недалеко. З цього приводу Платон [3] зазначав, що людина завжди прагне проникнути очима розуму в майбутнє. А Даніел Денет [4], виділяючи найбільш затребувану властивість нашого мозку, зазначає щодо здатності робити припущення про майбутнє й програвати альтернативні сценарії, а також, що наш мозок “прогностичний механізм”.

Генеza такого намагання вдало ілюструється певною послідовністю. Від ранніх форм опанування людиною майбутнього – міфології, передбачення майбутнього, що пов’язувалося з розумом і діяльністю людей, а не надприродними силами – утопії, футуроорієнтованого потенціалу людства – фантастики, до наукового прогнозування та розвитку окремого напрямку – науки про майбутнє – футурології.

У свою чергу науково-технічний прогрес остаточно закріпив обґрунтованість необхідності наукового прогнозування, про що свідчить чимало прикладів вдалого передбачення процесів майбутнього, серед яких достатньо виділити, хоча б, ідею ноосфери, сформульованої академіком Володимиром Вернадським [5], згідно з якою еволюція усього живого відбувається у напрямку від менш розумних до більш розумних форм життя, тобто розумовий розвиток сам по собі є сенсом життя людини.

Виділяючи пріоритет людського розуму, важливим залишається розуміння того, що чим більшою є кількість людей, яка усвідомлює ключову роль розуму, тим якіснішим стає прийняття рішень кожною людиною. Ще Декарт [6] визначав розум як логічний висновок з явно сформульованих посилок. Володіючи знаннями, можна приймати достатню кількість правильних рішень. Зокрема, знаючи людську природу, можна необмежено вдосконалювати суспільні відносини, або ж створити будь-яку систему.

У другій половині ХХ ст. у науковій літературі з’явилися ґрунтовні футурологічні ідеї розвитку цивілізацій. Зокрема, заслуговує на увагу концепція пост-індустріального суспільства Елвіна Тоффлера [7], який зазначав, що розумові

здібності людини є невичерпною формою капіталу й у найближчі десятиріччя пріоритету набудуть саме знання, а отримувана завдяки їм інформація стане головною формою власності. За його прогнозом, суспільне життя в майбутньому набуде нових характеристик: інформаційні технології сприятимуть у майбутньому створенню нової організаційної антибюрократичної структури.

У 80-х рр. ХХ ст. з'явилася нова соціологічна теорія сучасного суспільства (Ульріх Бек) [8], згідно з якою, в останній третині ХХ ст. людська цивілізація вступила в нову фазу свого розвитку – фазу ризику. Для індустріального суспільства характерним був розподіл цивілізаційних благ, а його еволюція супроводжувалася появою нових факторів покращення життя людини. У свою чергу, постіндустріальне суспільство – суспільство ризику, характеризується, перш за все, розподілом загроз різного походження та обумовлених ними ризиків, появою все більше негативних чинників, що накопичуються та нерівномірно розподіляються між членами суспільства. Саме розподіл ризиків стає основною складовою цивілізаційної безпеки.

Розвиток суспільства у всі історичні часи, так чи інакше, характеризувався ризиковим характером, але глибоке усвідомлення ризикогенності людської діяльності є порівняно пізнім продуктом розвитку наукової думки та буденної свідомості. Тому для більшості політиків, так само як і для пересічних громадян, психологічно нелегко сприймається атрибутивність ризику.

У. Бек [8] вважає, що суспільство ризику формується не стільки як національне, скільки як глобальне суспільство. Ризики характеризуються глобальним характером поширення, невідчутністю, віддаленістю, невидимістю, невизначеністю, ірраціональністю, невідомістю та складністю страхування. Особливо він акцентує увагу на тому, що стабільність суспільства ризику характеризується стабільністю лише у відмові від усвідомлення наслідків. Тому у своїх роботах він постійно наголошує на необхідності усвідомлення ризикогенного характеру сучасного суспільного розвитку на рівні суспільства та державної влади.

Розкриваючи зміст терміну “ризик”, перш за все, потрібно відзначити його комплексність і полінауковість. Загальні наукові засади цього поняття мали свій розвиток в соціології, економіці, прикладній математиці, психології, девіантології тощо. Останні роки досліджень ризику набуло свого поширення і в юридичній науці.

Поняття ризику як культурне новоутворення виникло в ХVII столітті у зв'язку з азартними іграми, описуючи ймовірність появи події у поєднанні з розміром втрат та виграшів. З того часу вираховування ймовірності ризику пустило глибоке коріння в науці та практиці суспільного виробництва, опираючись на математичну теорію ймовірностей. Однак у політичній практиці поняття ризику почало виходити за контекст ймовірнісного мислення і втрачати первинний зв'язок з параметром ймовірності. Конструкт ризику, який зазвичай став досить широко присутнім у політичних дебатах, має мало спільного з обрахуванням шансів. Проте він є комплексним поєднанням визначення змісту певної загрози та оцінок її масштабу, ймовірності й абсолютної або відносної цінності настання чи нездійснення даної події.

Ризик у контексті безпекової діяльності є корисним так як формує базові наукові засади на основі моделі інформаційного суспільства, із врахуванням теорії безпекознавства у період постіндустріального державотворення. Ризик пов'язується з діяльністю суб'єктів управління в ситуації невизначеності, з динамікою об'єкта управління і середовища, в якому він існує. Але в будь-якому разі ризик розглядається як постійний атрибут управлінської діяльності. Значення терміна “ризик” украй варіативне, але в будь-якому разі він пов'язаний із ситуацією невизначеності.

Управління ризиками реалізації безпекової державної політики в епоху глобалізації повинно ґрунтуватися, насамперед, на тому, що кожен із суб'єктів політичного процесу при формуванні й реалізації державної політики повинен вдаватися до прогнозування майбутніх умов її здійснення та наслідків її реалізації.

При цьому слід зазначити, що прогнозування безпекових ризиків не завжди є невдалим через гносеологічні труднощі. Адже, як пересвідчує багата практика, правоохоронний менеджмент не так вже й рідко під прикриттям декларування загальнонаціональних інтересів реалізує, насправді, інтереси чужі, геополітичні, власні, корпоративні, кланові, особисті, і в тому числі навіть ціною завдання шкоди загальнонаціональним інтересам.

Саме із врахуванням цієї особливості ці процеси можуть бути як пізнавальним процесом, так і маніпулятивним, вони можуть бути як процесом пошуку оптимальності рішень щодо майбутнього, так і певним приховуванням очікуваних наслідків, так би мовити, футурологічною фальсифікацією.

Інша проблема стосується фактичного браку знань та системності у роботі навіть у випадку щирого бажання спрогнозувати майбутні умови та наслідки реалізації державної безпекової політики відповідно до прийнятих принципів. Однак, наявність системи необхідних знань, не завжди є гарантом ефективності політичного прогнозування її ризиків. Існує неоднозначний зв'язок компетентності в тій або іншій сфері зі здатністю до передбачення. Крім того, компетентність за сучасних умов необхідно поєднувати з сучасною методологією ризик-менеджменту, використовуючи відповідні методики та технологічний інструментарій.

На фоні суттєвих цивілізаційних змін, розвитком інформаційного суспільства та, інколи, виключно схвального його сприйняття, не завжди враховується той факт, що наслідком інформаційної революції є не лише позитивні процеси. Ф. Фукуяма одним із перших звернув увагу і на низку негативних явищ, пов'язаних з переходом передових індустріальних країн від індустріального суспільства до інформаційного. Цей комплекс явищ він назвав “великим розривом” [9]. Перш за все, це зростання злочинності, падіння народжуваності та дестабілізація сімейних і родинних зв'язків, різке зменшення довіри до суспільних інституцій та державної влади, послаблення інтенсивності міжособистісного спілкування і стійкості стосунків між громадянами тощо. Безпекове прогнозування за умови інформаційного суспільства повинно ґрунтуватися на усвідомленні того, що побічними наслідками дій, спрямованих на втілення зазначеного ідеалу, можуть бути деструктивні процеси у функціонуванні й розвитку соціуму в цілому, і це може проявлятися, в кінцевому рахунку, в зниженні економічної ефективності суспіль-

ства та його обороноздатності, посиленні соціальної напруженості й появі внутрішніх соціальних конфліктів, падінні суспільної моралі тощо.

Саме тому, сьгоднішні прогностичні методики у сегменті безпекових відносин мають бути спрямовані на врахування синергетичних, нелінійних метаморфоз, а не лише на лінійні і врівноважені процеси. І з цього приводу, для прийняття зважених та об'єктивних рішень щодо формування та реалізації державної безпекової політики, нагальним є питання формування синергетичної ментальності топменеджменту правоохоронних органів.

З-поміж іншого, проблема аналізу в системі національної безпеки пов'язана, перш за все, з наявним попитом на оперативну аналітику, піар та спічрайтерство. Для топменеджмента найбільш популярною є ситуаційна аналітика, метою якої є оперативне реагування на події, що відбуваються. Саме за такого підходу піар майже повністю підмінює державну безпекову політику правоохоронної діяльності, а це надзвичайно негативно впливає на рівень безпекового аналізу, так як реальну аналітику підмінюють піар-матеріалами.

З огляду на зазначене, а також порівнюючи стан з іншими країнами, можемо констатувати, що в Україні немає серйозного попиту на стратегічну аналітику. Істотним гальмом в Україні є надзвичайно слабкий рівень, порівняно з розвиненими країнами, щодо оптимізації розвитку інформаційного суспільства, надзвичайно мала підтримка власних осередків дослідження майбутнього. Наприклад, в США існують сотні так званих “фабрик думок”, “мозкових центрів”, асоціацій футурологів, які займаються виключно футурологічною проблематикою. Не так давно з'явився прогностно-аналітичний матеріал ЦРУ “Світ у 2020 році”, який викликав великий резонанс як у США, так і у світі.

З огляду на зазначене, українське суспільство потребує не лише державної підтримки, а й ініціатив громадянського суспільства щодо створення власної футурологічної інфраструктури щодо аналізу та прогнозування сценаріїв безпекового розвитку держави в умовах інформаційного суспільства.

Об'єктивний попит вплинув і на високі темпи формування відповідної спеціальної науково-теоретичної бази. Кількість досліджень за даною проблематикою з року в рік зростає. Разом з тим, характерною особливістю усіх робіт є те, що вони зосереджують увагу переважно на загальноконцептуальних питаннях становлення і розвитку безпекової аналітики і оминають проблеми інструментального забезпечення, дослідження та впровадження відповідних аналітичних методів підготовки, прийняття та реалізації рішень. При цьому, все ж таки залишаються не вирішеними проблеми сутнісної визначеності безпекової аналітики як явища і поняття, обґрунтування всього кола питань, пов'язаних з теоретико-методологічними засадами аналітики як цілісної системи управлінського наукового знання. Зазначене є відповідним обмеженням і не дає системного уявлення про сутність аналітики як сучасного явища, а також знижує рівень інституціоналізації такого фахового наукового інструментарію в Україні, здатного дійсно оптимізувати процеси підготовки, прийняття та реалізації рішень.

Незважаючи на наявність відповідної методологічної бази, залишаються певним чином анахронізми непослідовності управлінських рішень. Зокрема, це проявляється і у тому, що політичні рішення у вигляді стратегій розвитку, кон-

цепцій приймаються без відповідного попереднього стратегічного аналізу. В Україні сьогодні є чинними декілька сотень такого характеру стратегій, ініційованих різними суб'єктами суспільних відносин, яким бракує попереднього аналітичного процесу дослідження. І це надзвичайно серйозне питання, особливо з погляду відповідальності та якості. Крім того, є й інший бік цього процесу – перевантаження політичного процесу зайвим надлишком аналітичних матеріалів. Мова йде про десятки та сотні аналітичних матеріалів, що надходять від найрізноманітніших суб'єктів, які вище керівництво просто не встигає вивчати. А проблема пов'язана з недосконалістю організаційної структури правоохоронних органів. Різні департаменти мають свої аналітичні служби, що нерідко призводить до непотрібної конкуренції між різними підрозділами одного правоохоронного органу, що обумовлює елементарний хаос, паралелізм аналітичних підрозділів, недосконалість менеджменту.

Висновки. Передбачення суспільних процесів охоплює теорію, методологію й практику дослідження динаміки та перспектив розвитку найрізноманітніших процесів та явищ. І від рівня такого дослідження залежить розуміння всього спектру форм суспільного життя, особливостей функціонування безпекових інститутів й механізмів.

Існує неоднозначний зв'язок компетентності в тій або іншій сфері зі здатністю до передбачення. Крім того, компетентність за сучасних умов необхідно поєднувати з сучасною методологією ризик-менеджменту, використовуючи відповідні методики та технологічний інструментарій. Реальності нашого часу диктують необхідність у менеджменту правоохоронних органів нового рівня мислення, що передбачає адекватне сприйняття ризику і можливість його використання, так як він є істотним компонентом аналізу майбутнього.

Українське суспільство потребує не лише державної підтримки, а й ініціатив громадянського суспільства щодо створення власної футурологічної інфраструктури щодо аналізу та прогнозування сценаріїв безпечного розвитку держави в умовах інформаційного суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Поппер Карл Раймунд. Открытое общество и его враги. Пер. с англ. под общей ред. В.Н. Садовского. Перевод выполнен с 5-го изд. 1966 г. (репринт 1986 г.). Москва, 1992. Центр гуманитарных технологий. URL: <https://gtmarket.ru/laboratory/basis/3912> (дата звернення: 11.01.2021).
2. *Талейб Насім Ніколас*. Чорний лебідь. Про (не)ймовірне у реальному житті. Пер. з англ. М. Климчук. Київ: Наш формат, 2017. 392 с.
3. *Горбатенко В.П., Бутовська І.О.* Політичне прогнозування: навч. посібник. Київ: МАУП, 2005. 152 с.
4. *Хофштадтер Даглас, Деннет Дениел*. Глаз разума. Пер. с англ. М. Эскиной. Самара: Изд. дом Бахрах-М, 2003. 432 с.
5. Біосфера і ноосфера: зб. наук. праць В.І. Вернадського. Москва: Ноосфера, 2001. С. 159–177.
6. *Хайек Фридрих Август фон*. Право, законодательство и свобода: современное понимание либеральных принципов справедливости и политики. Пер. с англ. Б. Пинскера и А. Кустарева; под ред. А. Куряева. Москва: ИРИСЭН, 2006. 644 с.
7. *Тоффлер Э.* Метаморфозы власти. Москва: АСТ, 2001. 699 с.
8. *Бек У.* Общество риска. На пути к другому модерну. Пер. с нем. В. Седельника, Н. Федоровой. Москва: Прогресс-Традиция, 2000. 384 с.

9. Фукуяма Френсис. Конец истории и последний человек. Москва: “ООО Изд-во АСТ: ЗАО НПП “Ермак”, 2004. 588 с.

REFERENCES

1. *Popper Karl Rajmund* (1992) Otkrytoe obshhestvo i yego vragi. “Open Society and Its Enemies” / transl. from English under the general ed. V.N. Sadovsky. Translated from the 5th ed. 1966 (reprint 1986). Moscow. Center for Humanitarian Technologies. URL: <https://gtmarket.ru/laboratory/basis/3912> (Date of Application: 11.01.2021) [in Russian].
2. *Taleb Nasim Nikolas* (2017) Chornyj lebid'. Pro (ne)jmovirne u real'nomu zhytti. “Black Swan. About Unusual in Real Life” / transl. from English. M. Klimchuk. Kyiv: Our Format. 392 p. [in Ukrainian].
3. *Horbatenko, V.P., Butovska, I.O.* (2005) Politychne prohozuvannia. “Political Forecast”: tutorial. Kyiv: MAUP, 2005.152 p. [in Ukrainian].
4. *Hofshtadter Daglas, Denet Deniel* (2003) Glaz razuma. “The Eye of Reason” / transl. from English. M.: ESKINA. Samara: Ed. house Bakhrahk-M. 432 p. [in Russian].
5. Biosfera i noosfera. Biosphere and Noosphere: coll. of scient. works of V.I. Vernadsky. Moscow: Noosphere, 2001. P. 159–177 [in Ukrainian].
6. *Hajek Fridrih Avgust fon* (2006) Pravo, zakonodatel'stvo i svoboda: Sovremennoe ponimanie liberal'nyh principov spravedlivosti i politiki. “Law, Legislation and Freedom: a Contemporary Understanding of Liberal Principles of Justice and Politics” / transl. from English by B. Pinsker and A. Kustarev; ed. by A. Kuryaev. Moscow: IRISEN. 644 p. [in Russian].
7. *Toffler Je.* (2001) Metamorfozy vlasti. “Metamorphoses of Power”. Moscow: AST. 699 p. [in Russian].
8. *Bek U.* (2000) Obshhestvo riska. Na puti k drugomu modernu. Risk society. “On the Way to Another Modernity” / transl. by V. Sedelnik and N. Fedorova. Moscow: Progress-Tradition. 384 p. [in Russian].
9. *Fukujama Frensis* (2004) Konec istorii i poslednij chelovek. “End of Story and Last Person”. Moscow: “ООО Publishing house AST: ЗАО НПП” Ermak”. 588 p. [in Russian].

UDC 351.741

Korystin Oleksandr,Doctor of Science of Law, Professor, Honored Academic
of Science and Technology of Ukraine, Chief Researcher
of the State Research Institute MIA Ukraine,

Kyiv, Ukraine,

ORCID ID 0000-0001-9056-5475

Svyrydiuk Nataliia,Doctor of Science of Law, Professor, Deputy Head
of Research Lab of the State Research Institute MIA Ukraine,

Kyiv, Ukraine,

ORCID ID 0000-0001-9772-1119

**FORMATION OF SECURITY COMPETENCES
IN LAW ENFORCEMENT ACTIVITIES**

The research article focuses on the activities of law enforcement agencies, namely that the problems of the modern world provoke the need to form a new level of thinking in law enforcement agencies based on adequate risk perception, which is an

© Korystin Oleksandr, Svyrydiuk Nataliia, 2021

DOI (Article): [https://doi.org/10.36486/np.2021.1\(51\).20](https://doi.org/10.36486/np.2021.1(51).20)

Issue 1(51) 2021

<http://naukaipravoohorona.com/>

essential component of future analysis, a special method of cognition and management, which is the set of ways of making decisions.

The problem of analysis in the national security system is primarily related to the existing demand for operational analytics, PR and speechwriting. For top management, the most popular is situational analytics, which purpose is to respond quickly to events. It is with this approach that PR almost completely replaces the state security policy of law enforcement, and this has an extremely negative impact on the level of security analysis, as real analytics are replaced by PR materials.

In view of the above mentioned, as well as comparing the situation with other countries, we can state that in Ukraine there is no serious demand for strategic analysis. A significant obstacle in Ukraine is the extremely weak level, compared to developed countries, in optimizing the development of the informational society, extremely low support for their own centers for the study of the future. For example, in the United States there are hundreds of so-called “thought factories”, “brain centers”, associations of futurologists, which deal exclusively with futurological issues. Not so long ago, the CIA’s forecast-analytical material “World in 2020” appeared which caused a great resonance both in the United States and in the world.

In view of the above mentioned, Ukrainian society needs not only state support, but also civil society initiatives to create its own futurological infrastructure for analyzing and forecasting scenarios for the security development of the state in the information society.

In view of the above mentioned, Ukrainian society needs not only state support, but also civil society initiatives to create its own futurological infrastructure for analyzing and forecasting scenarios for the security development of the state in the information society. Assessing the usefulness of taking into account synergetic, non-linear metamorphoses, and not only linear and balanced processes, in today’s forecasting techniques in the segment of public relations, it is noted that safety forecasting in the information society should be based on awareness of possible side effects of destructive development and destructive development in general. This can be manifested in the reduction of economic efficiency of society and a safe environment, increasing of social tensions and the emergence of internal social conflicts, falling public morale and so on.

Key words: security, security science, law enforcement, forecasting, risk, threat, risk management, competencies.

Отримано 12.04.2021